Aşağıdaki yazı sekiz yıl önce yazılmış olmakla birlikte, değişen fazla bir şey yok denilebilir…

15 yıl önce dünyanın ilk sosyalist ülkesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarihe karıştı.

SSCB birkaç yıldır dağılma sancıları çekiyordu. Birlik ülkelerinin bağımsızlıklarını ilan etmelerini engellemek için Baltık ülkelerinde ve Azerbaycan'da bağımsızlık isteyenlere ateş açılmıştı. Yine de Birlik'in dağılması kaçınılmaz gibi görünüyor, bir deyimle göstere göstere geliyordu.

Bu ortamda Kızıl Ordu'nun bir bölüm subayı askeri darbe yaptı. Amaçları Birlik'in dağılmasını engellemekti. Türkiye'de aralarında Mümtaz Soysal ve Yalçın Küçük'ün de bulunduğu kişiler darbeyi desteklediklerini ilan ettiler. Sol örgütlerden açık bir ses çıkmamakla birlikte çoğunluk içten içe bu darbeyi destekliyor, SSCB'nin yıllardan beri süren işlevsizleşmesinin son bulmasını, meydanın tümüyle ABD'ye kalmamasını istiyorlardı.

Ne ki, askeri darbe ilk attığı adımlarla kaldı, ötesine gidemedi. Doğru, Kızıl Ordu, Türk ordusu değildi, darbe tecrübesi yoktu, ama asıl sorun bu değildi. Sovyet toplumu çözülüyordu, acemice ya da ustaca hiçbir darbenin bunu durdurabilmesi de mümkün değildi.

Milyonlarca SBKP üyesi yerinden kıpırdamadı. Darbecilerin kendi başlarına kaldığını gören Yeltsin ve az sayıda yandaşı harekete geçti. Yeltsin bir tankın üzerine çıkarak konuştu, bu konuşma aynı zamanda darbenin açık başarısızlığı anlamına geliyordu.

Sonrası hızla geldi. SBKP darbeye destek olduğu gerekçesiyle kapatıldı. SBKP üyeleri herhangi bir tepki göstermediler. Herkes yorgundu, bıkmıştı ve inanmıyordu. SBKP halkın gözünde bitmişti.

Yeltsin'in bir tankın üzerine çıkarak konuşması Türkiye'de bir süre gündemde kaldı. Bizde hiçbir politikacı 12 Eylül 1980 darbesinden sonra bir tankın üzerine çıkıp konuşmamış, darbeye açıkça karşı çıkmamıştı. Neden böyle olduğunu darbe öncesinin Başbakanı Süleyman Demirel'e sordular. O, önce, **"Güniz sokak dardır, oraya tank girmez"** dedi, ardından da, **" sokağa tank girdi de biz üzerine mi çıkmadık?"**
dedi.

Daha sonra Yeltsin'in "demokrasi kahramanlığı" gibi Demirel'in bu konudaki "laf ebeliği" de unutulup gitti.

Sadece bunlar değil! Türkiye solu da reel sosyalizmi unutmaya başladı. Bu unutma geçmişte SSCB'ye sosyalist diyenler için olduğu kadar "karşı devrimci" ya da "sosyal emperyalist" diyenler için de geçerli. SSCB için sosyal emperyalist tanımlaması artık kullanılmaz oldu, bunun yerine "revizyonistti" deniliyor. Bu terim de gittikçe daha az kullanılıyor. Geçmişte SSCB'nin niteliği üzerine yapılan tartışmalar dahası silahlı çatışmalar geride kaldı. Dahası, bu ülkenin tarihe karışması, ona en fazla düşman olanları bile kötü etkiledi. Önce herkesin morali bozuldu, halk sosyalizme iyice kapandı. Dahası, meydan ABD'ye kaldı ve bu da, SSCB için ne derse desin, ABD'ye karşı olan herkese zarar verdi.

Geçmişte SSCB'yi belirli oranda eleştiren ya da hiç eleştirmeyenler ise, bu ülkenin varlığında simgelenen reel sosyalizmin 74 yıl yaşadığını neredeyse unutmaya yöneldiler. Çok sevilen ama bir şekilde kaybedilen sevgililer de genellikle unutulmazlar. Onlar hakkında düşünüldüğünde hep iyi yönler hatırlanır. Nasıl kaybedildikleri, hayatımızdan nasıl çıkıp gittikleri ise düşünülmemeye çalışılır.

Benzerlik bu kadar olur! Şanlı Ekim Devrimi, SSCB'nin kısa sürede sanayileşmesi, Hitler faşizminin yenilmesinde belirleyici rol oynaması, uzaya ilk insanı göndermesi… Sonrası hatırlanmak istenmiyor! 1989'da Polonya'da başlayan iktidar değişiminin Macaristan'a sıçraması, ardından Berlin Duvarı'nın yıkılması, Çekoslovakya, Bulgaristan, Romanya'da sosyalist iktidarların yıkılması derken bir süre sonra SSCB'nin de tarihe karışması… Bu büyük değişimin hem kısa sürede hem de içerden yükselen büyük kitle hareketi temeli üzerinde gerçekleşmesi…

Doğu Avrupa ülkelerinde 44, SSCB'de 74 yıl süren sosyalist iktidarların, Romanya'daki

ayaklanma ve çatışmalarla SSCB'deki "komik darbe" dışında neredeyse kansız denilebilecek değişimlerle son bulması…

Tahmin edilebileceği gibi hatırlanmak istenmeyen bir olgunun nasıl gerçekleşeceği üzerinde neredeyse hiç kafa yorulmuyor.

Haksızlık yapmamak gerek! Hiç kafa yorulmuyor da değil… En azından bazı açıklamalarda bulunuyor: Sosyalist demokrasi yoktu, Marx zaten böyle bir sosyalizmi savunmamıştı, devrim üretici güçlerin az gelişmiş olduğu bir ülkede gerçekleştiği için böyle oldu vb.

Bu yazı bu "açıklamalar"ın çıkışsızlığını ya da boşluğunu anlatmayı amaçlıyor.

MARX'A DÖNMEK Mİ GEREKİR?

Reel sosyalizmi açıklamanın ve ona karşı bir seçenek ortaya çıkarmanın yollarından bir tanesi Marx'a dönmektir. Marx anlaşılmamış ve yanlış uygulanmıştır. Doğruya, yani onun orjinal metinlerinde söylenenlere dönmek gerekir.

Bu "dönüş" söylemi ne bir açıklama ne de seçenek getirmiyor.

Bu dönüş, "temiz teoriye dönüş" olarak da adlandırılabilir. Marx böyle yazmamıştı, O'nun yazdıkları değil, başka şeyler yapılmıştır!

Burada akla gelen ilk soru şu oluyor: Tarihte hangi büyük teori yazıldığı gibi hayata geçmiştir? Hiç birisi! Dinler dahil bütün büyük teorilerde "teorinin ustası"nın yazdıklarıyla yaşanılan pratik arasında büyük fark vardır. Bu anlamda, yazılan ile yapılan arasındaki farklılık marksizme özgü

değildir. Benzer büyük farklılıklar liberalizmde ve dinlerde de bulunabilir.

Teorinin yazıldığı gibi hayata geçeceğinin inancı nereden doğuyor? Bunun değişik nedenleri olabilir. Dinlerde yazılana inanılır, Marx ise savunduklarını –kendince- kanıtlamıştı. Bu kanıtın ne oranda doğru olduğu ancak pratikte anlaşılabilirdi. Bu anlamda pratik bir sapma değil, teorinin hayattaki geçerliliğinin göstergesidir.

Örnek olarak İslamiyeti alacak olursak…

Muhammed doğru anlaşılmadı, Muhammed'den sonra gelenler değişik düzeylerde yanlışlar yaptılar ve İslamiyeti özünden saptırdılar. Bu nedenle yaşanmış olan gerçek İslam olarak adlandırılamaz. Gerçek İslamı öğrenmek için asri saadete dönmek, Muhammed'in sözlerine ve eylemine bakmak gerekir.

Bu görüşü savunan İslamcılar da var.

İslamiyetin tarihi böyle açıklanabilir mi? Yapılan, Muhammed zamanındaki İslamiyetle, o zamandan bu yana yaşanmış uzun bir tarihi birbirinden ayırarak değerlendirmektir.

Okur, bazı İslamcıların savundukları bu tarih anlayışının bazı marksistlerin savunduğuyla örtüştüğünü hemen görecektir. Bir zamanlar yazılmış ve aynı şekilde de hayata geçeceği sanılan "temiz teori"ye dönmek, teoriyle o teorinin pratiğini birbirinden ayırarak değerlendirmek…

Burada yapılmaya çalışılan teoriyle pratiği birbirinden ayırmaktır, dolayısıyla marksizmin kendisine de terstir. Marksizm teorileri pratikleriyle birlikte değerlendirir. Sonuçta hiç bir teori insanlık için kötü bir şey söylemez. Bütün büyük teorilerin iddiası insanlık için iyi bir geleceği savunmaktır; ne ki, pratikte başka bir şey olur. Pratikte olanı yani teorinin yaşanmış tarihini dikkate almadan o teorinin değerlendirilmesi mümkün değildir.

Marksizmin liberalizmi değerlendirmesi de böyle değil midir? Marksizm liberalizmin teorisiyle birlikte onun pratik insanlığın büyük çoğunluğu için ortaya çıkardığı kötü yaşam koşullarını da değerlendirir. Liberalizm, teoride, her insanın kendi çıkarı doğrultusunda hareket etmesinin sonuçta bütün insanlık için yararlı olacağını savunur. Liberalizmin uygulandığı tarih kesitinde ise başka bir durum ortaya çıkmış, ekonomik liberalizm insanlığın büyük çoğunluğunu sefalete sürüklemiştir. Marksizm, doğru olarak, liberalizmin teorisiyle pratiğini birlikte değerlendirir. Ve marksistler, nedense, benzer bir değerlendirmeyi marksizmin teorisiyle pratiğini birlikte ele alarak yapmazlar.

BUGÜNDEN GERİYE GİTMEK…

Reel sosyalizm tarihinin incelenmesinde bir başka ilginç durum, incelemede başlangıçtan, yani 1917'den başlanılmasıdır. Önce şanlı Ekim devrimi anlatılır, sonra Stalin'in ülkeyi sanayileştirmesi… Tarihin ne kadar ileriye götürüleceği sosyalistler arasındaki görüş ayrılıklarına bağlıdır. Bir bölüm Stalin'in öldüğü 1953 yılında dururken, bir başkası Brejnev döneminin sonuna kadar gelir. Tarihi 1991'e, SSCB'nin tarihe karıştığı yıla kadar getiren yoktur. Bir bölümüne göre Stalin'in ölümünün ardından bir başkasına göre 1985'te Gorbaçov'un parti genel sekreteri olmasından sonra revizyonistler iktidara gelmiş ve ülke hızla çöküşe gitmiştir.

Hem tarihin kişilerle açıklanmasına karşı çıkmak hem de reel sosyalizmin tarihini kişiler bazında açıklamak çelişkili değil midir? Öyledir ama başka çıkış yolu bulunamayınca zorunlu olarak böyle yapılır.

Marksistlerin marksizmi başkalarına yöneliktir. Başkalarına baktıkları, onları değerlendirdikleri gibi kendilerine bakmazlar. Marksizm bugünün ve geçmişin dünyasındaki her şeyi açıklayabilir, sadece reel sosyalizmin tarihine uygulanmaz.

Dahası, marksizm tarihi sondan başa doğru inceler. Marx incelemesine döneminin en gelişmiş kapitalist ülkesi İngiltere'den başlamış, buradan geriye doğru gitmiştir. İlkel toplumdan başlayıp tarih incelemesini ileriye doğru götürmemiş, sondan başlayıp geriye gitmiştir.

Reel sosyalizmin tarihinin de böyle incelenmesi gerekmez mi?

Başlangıç 1917 değil, 1991 olmalı. Her toplum kendisinden önce gelen toplumun temel çizgilerini içinde taşıdığına göre, reel sosyalizmden sonra ortaya çıkan mafya kapitalizmi, reel sosyalizmin ne olup olmadığının anlaşılabilmesi için özellikle incelenmelidir.

Bırakın konuyla ilgili yazılmış kitapları ve makaleleri, günlük basını izleyenlerin bile bildiği önemli bir olgu var: Reel sosyalizm döneminde toplumda önemli konumlarda olanlar –parti yöneticileri, yerel yöneticiler, gençlik örgütleri yöneticileri, büyük devlet firmalarının başkanları ve diğer yöneticileri vb.- sosyalizm sonrası kapitalizmde önemli konumlarını korudular. Şu farkla ki, artık zengin bir burjuva ya da kapitalist firma yöneticisiydiler.

Bu insanlar reel sosyalizm koşullarında ortaya çıktılar. Bu ortaya çıkış birkaç yılın eseri de değildir.

Gorbaçov'un SBKP genel Sekreteri olmasıyla, SSCB'nin dağılması arasında sadece 6 yıl var. Gorbaçov sorunları iyice birikmiş reel sosyalizmi yeni bir gelişme çizgisine sokmak istedi. Gerçekte ise, burjuvaziye dönüşmek isteyen nomenklaturanın önünün açılması oldu. Bu dönüşümün koşulları yıllardan beri birikerek hazırlanmıştı.

Yıllardan beri komünistlerin yönetiminden bıkmış ve bu sosyal-ekonomik düzen altında daha iyi bir gelecek olabileceği umudunu kaybetmiş olan halk ise ya gelişmeleri tepki göstermeden izledi ya da reel sosyalizmden kurtulmak isteyen rejim muhaliflerine ve nomenklaturaya destek verdi. Halkın ilk tutumu SSCB'ye özgü iken, ikincisi Doğu Avrupa ülkelerine özgüdür.

Sosyalizmden kapitalizme geçiş nasıl oldu? Reel sosyalizm içindeki hangi güçlere dayandı? Bu güçler neden 1960'lı yıllarda değil de 1980'li yıllarda reel sosyalizmden kopmaya yöneldiler?

Nomenklaturanın bir kesiminin büyük kapitalist ülkelerin burjuvazileriyle ilişkilerini geliştirerek kendi ülkelerinin burjuvazisine, mafya kapitalizminin burjuvazisine dönüşmeleri nasıl oldu? Cevap yaklaşık olarak belli: Dış ticaret yoluyla ülkenin zenginliklerini pazarlayarak ve devlet işletmeleri aracılığıyla devleti yağmalayarak... Bunlar birkaç kişi değil –öyle olsaydı

engellenmeleri kolay olurdu- büyük bir kitledir. Onlar herşeyin devletin elinde merkezileşmiş olduğu reel sosyalist toplumdaki tek örgütlü güçtüler. Aralarında fraksiyonlara bölünmüş olmaları, Bulgaristan ve Rusya Federasyonu'nda görüldüğü gibi bazen silahlı çatışma düzeyine varan iç kavgaları bu gerçeği değiştirmez.

Sosyalizmden kapitalizme geçişe en büyük hayal kırıklığını gelişmeleri sessizce izleyenler değil, bu geçişi hızlandırmak amacıyla harekete geçen halktan insanlar yaşadı. Bu hayal kırıklığı Doğu Avrupa ülkelerinde şöyle ifade edilir: *"Komünistlere karşı harekete geçtik. Özgürlük ve demokrasi istiyorduk. Komünist yönetim devrildi. Sonra bir de baktık ki, devirdiğimiz insanlar bu kez parti yöneticisi olarak değil, ama toplumun yine üst kademelerinde yer alarak karşımızdalar."*

Doğu Avrupa ülkelerinde ve SSCB'de komünist partilerin iktidarı yıkıldıktan sonra, bu büyük değişimi yorumlayanlar, *"hem çok şey değişti, hem fazla bir şey değişmedi"* sonucuna varıyorlardı. Sosyo-ekonomik sistem değişmişti, ama aynı büyük değişiklik yönetici kadrolarda yaşanmamıştı. Bu kadroların da değişmesi Doğu Avrupa ülkelerinde yaklaşık on yıl aldı, eski SSCB'yi oluşturan ülkelerde ise reel sosyalizm döneminin kadroları halen önemli oranda iş başındadır.

Kısa birkaç örnek verilecek olursa: Romanya'nın en zengin kişisi eski güvenlik örgütü (Sekuritas) başkanıdır. Orta Asya ülkelerinde –örneğin Özbekistan'da olduğu gibi- partinin adı değişmiş, kadrosu neredeyse aynı kalmıştır.

Reel sosyalizm sonrasının kapitalist ülkelerinde yeni zenginlerin kökenlerini araştırdığınızda, önceki rejimin şu veya bu düzeydeki yöneticilerine ulaşırsınız.

Reel sosyalizm 20. yüzyıldaki gelişmeleri önemli oranda etkiledi. 1990-2000 yılları arasındaki "sosyalizmden kapitalizme geçiş dönemi" ile, ABD'de simgelenen "dünya çapında tek ülke egemenliği" birbiriyle doğrudan ilgilidir. SSCB'nin tarihe karışmasıyla ABD'nin ciddi bir rakibi kalmadı.

Bu süreci incelemek için marksist, sosyalist ya da devrimci olmak gerekmez. Toplumsal tarihle, sosyal olaylarla biraz olsun ilgilenen insanlar bile yaşamlarını derinden etkileyen bu değişimin nedenlerini merak edeceklerdir.

Marksistlerin önemli bir bölümü hariç! Örnek olarak Almanya Komünist Partisi'ni (DKP) ele alalım. Bu parti, uzun bir tartışma sürecinin ardından, yeni parti programını belirledi. Merak ettiğim için, yeni programın öncelikle "sosyalizm" bölümüne baktım. Parti sosyalizmin çözülmesini acaba nasıl değerlendiriyordu?

Açık bir değerlendirme göremedim. Bunun yerine parti içindeki değişik görüşlerin bu konuyla ilgili düşünceleri birbiri ardı sıra yazılmıştı. "Demokrasi yoktur", "sosyalizm üretici güçleri geliştirmekte geride kaldı", "revizyonistler işbaşına geldiler", "sosyalizm ilk kez kapitalizmin azgelişmiş olduğu bir ülkede kurulduğu için büyük sorunlarla karşılaşıldı", "sosyalizm kendi üretici güçlerine sahip olamadı" vb. "Çözüm analizi" adı altında bir çeşit "salata" karşısındayız; içinde her görüş var. Ek olarak, konunun neden tartışıldığından ve sosyalizmin çözülme yıkılma nedenlerinin analizinin sürdüğünden söz ediliyor.

Bu tartışma Demokratik Almanya Cumhuriyeti (DAC) için de geçerli. Zaten çözülmenin nedenini DAC için bulabilmiş olsalar, öteki sosyalist ülkeler için de bulabilirlerdi.

Berlin Duvarı yıkılalı 17 yıl oldu, ama DKP halen DAC'nin neden tarihe karıştığını çözümleyememiş durumda! DAC, dünyanın uzak bir köşesinde bulunan, dili ve kültürü bilinmeyen bir ülke değil. Gerçekte DAC ile ilgili her şey biliniyor. DAC'de sosyalizmle ilgili tartışmalar ve bunların bastırılması, farklı dönemlerde izlenen farklı gelişme stratejileri; hepsinin belgeleri var, bunlarla ilgili yazılmış sayısız kitap ve makale var. DKP'lilerin bunları bilmiyor olmaları mümkün değildir. Başka ülkeler hakkında çok konuşan ama onlarla ilgili ciddi bilgi edinme çabasına da girmeyen Türk solcuları bilmeyebilirler, ama DKP'liler biliyorlar ve buna rağmen bildiklerini analiz edemiyorlar.

Nedeni tembellik ya da isteksizlik değil! Böyle bir analiz onları ister istemez marksizmle ilgili önemli teorik sonuçlara götürecek. İşin bu noktaya geleceğini bildikleri ve kendilerini buna hiç hazır hissetmedikleri için aradan 17 yıl geçtikten sonra bile hâlâ araştırıyorlar.

Bu teorik sonuçlar nelerdir?

TARİHSEL MATERYALİZM

Reel sosyalist ülkeler üretici güçlerin gelişimi bakımından gelişmiş kapitalist ülkelerin oldukça gerisinde kaldılar. Bu, başlangıçta kabul edilmek istenmese de, Duvar'ın yıkılmasından 17 yıl sonra genel kabul gören bir olgu. Reel sosyalist ülkeler içinde üretici güçlerin gelişiminin en yüksek olduğu DAC bile, bu konuda Batı Almanya olarak da bilinen Federal Almanya Cumhuriyeti'nin (FAC) 2,5 kat gerisindedir. Emek verimliliği FAC'de DAC'den 2,5 kat yüksektir.

Bu oran ABD ile SSCB arasında daha da yüksektir.

Reel sosyalist ülkeler, 1917 Ekim devriminin ardından emek verimliliğinde kapitalist ülkelere yetişmeyi hedef aldılar. Yapmaya çalıştıkları marksist sosyalizm teorisine ve tarihsel materyalizme uygundu.

Tarihsel materyalizm toplumları üretici güçlerin gelişme düzeyine göre sınıflandırır. En ileri toplum, emek verimliliği en fazla gelişmiş olan toplumdur. Toplumsal hareketin yönü daima üretici güçlerin daha fazla gelişmesine doğrudur. Bu alanda ileride olan toplum geride olanı şu veya bu şekilde çözer. İleri bir toplumdan yani daha yüksek emek verimliliğine sahip bir toplumdan geride olana dönüş mümkün değildir. Tarihte kapitalizmden feodalizme, köleci toplumdan komünal topluma dönüş olmamıştır, olamazdı da.

Reel sosyalist ülkeler, bu anlayıştan hareketle, emek verimliliğinde kapitalist ülkelere yetişmeye ve geçmeye çalıştılar. SSCB büyük bir hızla sanayi ülkesi haline geldi ve 1970'li yıllara kadar, diğer sosyalist ülkelerle birlikte, emek verimliliğinde kapitalist ülkelerle arasındaki açığı tümüyle olmasa bile belirgin oranda kapattı.

Kapitalizm, 1970'li yıllarda, üçüncü sanayi devrimine ya da SSCB'li bilim insanlarının terminolojisiyle "bilimsel teknolojik devrim"e yöneldi. Reel sosyalist ülkelerin yöneticileri kapitalizmin yeni bir sanayi devrimi yapabileceğini kabul etmediler. Birinci sanayi devrimi 18. yüzyılda, ikincisi 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmişti. Üretici güçlerin gelişmesine yeni bir ivme katacak yeni bir devrimi ancak sosyalizm yapabilirdi, kapitalizm değil.

Kapitalist üretim “bilgisayar devrimi”, “elektronik devrim”de denilen yeni bir aşamaya girdi. Üretim süreci büyük oranda değişti, emek verimliliğinde büyük artış gözlendi.

Reel sosyalist ülkeler ise –DAC dışında- bilgisayarın temeli olan çip’i bile yapamadılar. DAC –oldukça pahalı da olsa- yapabildi, ama üretim sürecini bilgisayarlaştıramadı.

Reel sosyalist ülkeler emek verimliliğinde geride olsalar bile, bu alanda gelişmiş kapitalist ülkelerle aynı düzlemde yer alıyorlardı. Üçüncü sanayi devrimi bu duruma son verdi, reel sosyalist ülkeler emek verimliliğinde iyice geriye düştüler.

Tarihsel materyalizm hükmünü gösterdi: Üretici güçlerin gelişiminde geride kalan ülkeler, ileridekiler tarafından su veya bu şekilde çözülür ve egemenlik altına alınırlar. Reel sosyalist ülkelerin başına gelen de budur.

Reel sosyalist ülkeler 1960’lı yıllarda çözülmediler, çünkü emek verimliliğinde geride olsalar bile kapitalizmle aynı düzlemde yer alıyorlardı. 1970’li yıllardan başlayarak bu alandaki fark iyice açıldı.

Reel sosyalizmin çözülmesi tarihsel materyalizme uygundur. Ne ki, marksist sosyalizm teorisi açısından uygun olmayan yanlar da var.

Komünistlerin, Komünist Manifesto’da da belirtildiği gibi, belirleyici özelliği, üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılmasıdır. Üretim araçlarında, en azından büyük üretim araçlarında toplumsal mülkiyet sosyalizmin olmazsa olmaz koşuludur.

Marksist sosyalizm teorisine göre, üretim araçlarında toplumsal mülkiyet, üretici güçlerin gelişmesinde kapitalizmdekinden daha yüksek bir hız sağlayacaktır. Tarihsel materyalizme göre böyle de olması gerekir. Üretim araçlarında toplumsal mülkiyetle karakterize olan sosyalizm, böylece “en ileri toplum” konumuna gelecektir. Üretici güçlerin gelişiminde kapitalizmin gerisinde olma durumu ancak geçici bir durum olabilir. Sosyalizm kapitalizme yetişecek ve onu

geçecektir.

Üretici güçlerin geliştirilmesinde, başka bir deyişle emek verimliliğinin arttırılmasında kapitalizmden geride olan bir sosyalizm düşünülemez. Tarihsel materyalizme göre, böyle bir sosyalizmin yaşama şansı yoktur, zira kapitalizmden daha ileri bir toplumu temsil etmemektedir. Bir dönem yaşayabilse bile, kaçınılmaz olarak tarihe karışacaktır.

Reel sosyalizm tarihinin gösterdiği şudur: Üretim araçlarında toplumsal mülkiyet, üretici güçleri kapitalizm koşullarındakinden daha hızlı geliştiremiyor.

Çok sayıda sosyalistin bunu görememesinin nedeni, reel sosyalizmin tarihini, kapitalizmden geride kalmanın belirginleştiği 1980'li yılların başına kadar dikkate almaları, sonrasını ve hele de çözülmeyi hiç dikkate almamalarıdır.

Olası cevapları duyar gibiyim:

1. Stalin'in ölümüne kadar SSCB üretici güçleri büyük bir hızla geliştirmişti.

Büyük bir ülke olan SSCB üretim için gerekli tüm kaynakları merkezileştirerek kısa sürede geri bir kapitalist ülkeden sanayi ülkesi haline geldi. Bu durumda bile SSCB yöneticileri emek verimliliğinde geride olduklarını bildiklerinden, sürekli olarak ne kadar çok çimento, çelik vb. Ürettiklerini açıkladılar. Bu üretimin ne kadar işgücü, enerji ve hammadde kullanılarak yapıldığını yani verimliliği hiç açıklamadılar.

SSCB'nin sergilediği yine de büyük bir performanstı. 1950'li ve hatta 1960'ı yıllarda bile kapitalist ekonomi dünyasının önde gelen iktisatçıları arasında "SSCB'nin eninde sonunda kapitalizmi seçeceği" görüşü yaygındı. O yıllarda kapitalist üretimde devrim özelliği taşıyan değişimlerin olacağını, sosyalizmin ise bu değişimi yapamayacağını kimse düşünemiyordu.

Reel sosyalizm üretim araçlarında büyük değişiklikler yapamadı. Sosyalizmin kapitalizmle

arasındaki açığı belirli oranda kapatması, ikinci sanayi devrimi sonrası için geçerlidir. Bu dönemin gözde sanayileri demir-çelik, kömür ve çimentodur. Kapitalist ülkeler bu sanayileri tasfiye ederek yeni bir üretim düzeyi aşamasına geçerlerken, reel sosyalist ülkeler bunu yapamadılar.

Üretim araçlarında toplumsal mülkiyet koşullarında üretim araçlarında devrim özelliği taşıyan gelişmeler sağlanamıyor.

2. Devrim gelişmiş kapitalist ülkelerde gerçekleşmediği için böyle bir gelişme ortaya çıktı.

Yukarıda, üretici güçlerin geliştirilmesinde sözü edilen, üretici güçlerin toplumsal mülkiyet koşullarında daha hızlı değil daha yavaş gelişmesi, sosyalizmin yapısal bir özelliğidir.

Kapitalizmde üretim araçları sürekli olarak yenilenir. Bunun itici gücü rekabettir. En yeni üretim aracını kullanmayan piyasada tutunamaz. Kapitalizmin tekelci döneminde bu gelişme hızının yavaşlamadığını gördük. Ayni ülkenin ve farklı ülkelerin tekelleri arasındaki rekabet üretici güçlerin hızlı gelişimini zorunlu kılar.

Sosyalizmde ise böyle bir “itici güç” yoktur. Kapitalizmdeki rekabet toplumsal zenginliğin israf edilmesini de getirir. Sosyalist üretimde bir makinenin ömrü on yıl ise, bu zaman süresince kullanılır. Kapitalizmde ise, makine hatta bütün makine parkı sadece 6 ay eski bile olsa, rakibin daha gelişmiş bir modeli üretime sokması durumunda, bir an önce atılmak ya da şu veya bu şekilde elden çıkarılmak durumundadır.

Bunun toplumsal bir israf olduğu açıktır, ama unutulan bir yan var: Yeni makineler aynı üretimi daha az emek, enerji ve hammadde kullanarak yapabilir ve böylece önceki israfı kapatabilirler.

Eski reel sosyalist ülkelerin –diyelim DAC’nin- sanayisinin işe yaramaz ilan edilmesi bu nedenledir. DAC sanayisi daha geri düzeyde de olsa üretim yapabiliyordu, ama kullanılan makineler o kadar eskiydi ki, FAC’de bırakın benzerlerini yedek parçaları bile bulunmuyordu.

3. Bütün bunların sosyalist demokrasi eksikliğinden dolayı ortaya çıktığını söyleyen garip anlayış üzerinde durmak gerekmiyor. Bu iddianın sahipleri sosyalist demokrasinin üretici güçlerin daha hızlı gelişmesini nasıl sağlayacağını açıklamak durumundadır.

Sonuç olarak; 20. yüzyıl boyunca sosyalistler kapitalizmin bunalımları, şiddetli rekabetin iflaslar ve kitlesel işsizlik gibi felaketli sonuçları, savaş tehlikesi gibi özellikleri üzerinde fazlasıyla dururlarken; kapitalizmin diğer özellikleri, hızlı değişim ve gelişim özelliğini yeterince dikkate almadılar. Bu da, kapitalizmin yıkılmasını beklerken kendi çözülmelerini getirdi.

DÖNÜŞ MÜMKÜN MÜ?

Reel sosyalizmi yaşayan toplumlarda da eşitsizlikler vardı, ama bunlar sosyalizm sonrası kapitalizmde ortaya çıkanların yanında neredeyse hiç kalır. İşsizlikten evsizliğe, ancak parası olanın eğitim görebilmesinden aşırı çalışma ve buna rağmen geçinememeye, sağlık hizmetinin pahalanmasından emekli maaşlarının iyice azaltılmasına kadar büyük bir toplumsal farklılaşma ortaya çıktı. Kapitalizmdeki bu derin adaletsizlik birçok kişiyi hayal kırıklığına da uğrattı. Onlar kapitalizmden daha iyisini bekliyorlardı. Umutları boşa çıktı.

Buna rağmen reel sosyalizm sonrası kapitalist ülkelerde yaşayan insanların büyük çoğunluğu eskiye dönmek istemiyor. Bunu bu ülkelerde sol partilerin desteğinin hayli zayıf olmasından anlayabiliriz. Rusya Federasyonu, Çek Cumhuriyeti ve Almanya (özellikle eski DAC'yi kapsayan doğu kesimi) dışında solun önemli bir desteği bulunmuyor. Bu ülkelerde de solun ancak bir bölümü eskiyi istiyor, geriye kalan kesim geçmişten önemli farklılıklar içeren bir sosyalizmden yana.

Sosyalizm koşulları altında doğup büyümüş, eğitim görmüş kuşakların durumu böyle... Bugünkü düzenin büyük eşitsizliklerine rağmen geçmişe dönmeyi istemiyorlar.

Bu durumu tarihsel materyalizmle açıklamak mümkündür. Eskisiyle karşılaştırılamayacak kadar büyük toplumsal eşitsizliklerin varlığı, eskiye dönmeyi ne meşru ne de mümkün kılar.

Çünkü şimdi var olan toplumsal sistem, barındırdığı adaletsizlik ne kadar büyük olursa olsun, üretici güçlerin gelişmesinde daha ileri bir aşamayı temsil ediyor.

Bugün yaşanılan durumu, “köleci toplumdan komünal topluma neden dönüş olmadı?” sorusuyla bağlayabiliriz. Köleci toplum, komünal toplumla karşılaştırılamayacak kadar büyük eşitsizlik içermesine karşın, yaşanılan isyanlara ve bu dönüşü isteyenler de olmasına karşın, komünal toplum geri gelmemiştir.

Köleci toplum üretici güçlerin gelişmesinde daha ileri bir aşamayı temsil ediyordu. Durum böyle olunca, geçmiş hayalleri kurmak (şanlı Ekim devrimi, Stalin dönemi gibi) fazla işe yaramıyor.

MARKSİST SOSYALİZM TEORİSİ

20. yüzyıldaki reel sosyalizm deneyimi, üretim araçlarında toplumsal mülkiyetin üretici güçleri özel mülkiyet koşullarına göre daha hızlı değil daha yavaş geliştireceğini gösterdi. Özellikle üretim teknolojisinde devrimci değişiklikler konusunda marksist sosyalizm, teoride iddia edilenin aksine, kapitalizme göre geride kalıyor.

Bu durumda, tarihsel materyalizme göre, marksist sosyalizm, üretici güçlerin gelişmesinde daha ileri bir aşamayı temsil etmediği için, kapitalizm karşısında eninde sonunda kaybedecektir.

20. yüzyıl deneyimi bize, marksist sosyalizmin kapitalizmin iki çeşidi arasında kalan bir dönem olduğunu gösteriyor. Marksist sosyalizm konusunda ısrarcı olanların, ısrarlarında başarılı olabilseler bile, sonunda varacakları yer kapitalizmin başka bir çeşidi olacak. Sosyalizm, marksist sosyalizmden farklı bir anlayışa dayanmak zorundadır.

Konunun anlaşılabilmesi açısından, marksizmin kapitalizmin analizinden ibaret olmadığının

kavranması önemlidir. Marksizm, aynı zamanda, kapitalizme alternatif bir düzeni savunur. Marksizm sadece kapitalizm analizi olarak ele alındığında burjuvazi açısından herhangi bir tehlike oluşturmaz. Tersine, üretim araçlarının sahipleri, daha iyi bir kapitalizm için marksizmin kapitalizm eleştirisinden yararlanmayı tercih ederler. Sosyalizmi işin içine karıştırmamak şartıyla, Marx, burjuvazinin sevdiği bir teorisyendir. Kapitalizmin ilk ayrıntılı analizini gerçekleştirmesinin, kapitalizmin işleyiş mekanizmasını ana hatlarıyla da olsa ortaya çıkarmasının yanı sıra, bugün küreselleşme olarak da adlandırılan aşamayı ilk öngören kişidir. 1990'lı yıllarda Financial Times'in en çok alıntı yaptığı yazarın Marx olması boşuna değil...

Marx'ın kapitalizmle ilgili görüşlerinin eksik yanları eleştirilebilir, bu teori değişik yönlerde geliştirilebilir, ancak bir nokta açıktır: Marx'ın kapitalizmle ilgili söyledikleri önemli doğrular içeriyor; bu nedenle Marx'ı bilmeden kapitalizmi anlamak olanaksızdır.

Sorun da burada başlıyor: kapitalizmin doğruya yakın bir analizi, ona seçenek olarak savunulan düzenin, sosyalizmin temel özelliklerinin de yine doğruya yakın oranda belirlenebildiği anlamına gelmiyor.

20. yüzyılda komünistler kapitalizmi yıkma konusunda gösterdikleri başarıyı ona seçenek bir düzen kurma konusunda gösteremediler. Dahası, kapitalizmden önemli oranda kopmayı da başaramadılar. 20. yüzyıl sonunda sosyalizmden kapitalizme geçilmesinin bu kadar çabuk gerçekleşebilmesi de bunu gösterir.

Marksist sosyalizm, 20. yüzyılda, kapitalizmin iki çeşidi arasında açılmış bir parantez gibidir. Büyük iddiasını, üretici güçlerin kapitalizm koşullarından daha hızlı geliştirilmesi, gerçekleştiremeyince çözülmüştür.

Çok sayıda marksist, marksist sosyalizm teorisinin geçersizliğini, marksizmin kapitalizme yönelik eleştirilerin de geçersizliği olarak görülüyor. Bu doğru değildir! Ne ki, kapitalizmi eleştirmekle ona gerçekten seçenek olabilecek, yaşayabilecek alternatif bir sistemin savunulması birbirinden farklıdır. Marksist sosyalizm anlayışı kapitalizme seçenek olamayacağını gösterdi.

HERKESE YETER...

Marksist sosyalizm anlayışının tarihsel temeli vardır. Marksistler tarihsel koşullardan söz etmeyi sevmekle birlikte, bu koşulun kendi teorileri için de geçerli olabileceğini düşünmezler.

Marksizmin formüle edildiği 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk yarısında insanlığın sıkıntı içinde olmasının nedenlerinden birisi de üretici güçlerin az gelişmiş olmasıydı. Kapitalizmin bunalım dönemlerinde çok sayıda mal ve makine tahrip ediliyordu; ama bu olmasaydı bile, üretici güçlerin ulaşmış olduğu düzey insanlığın asgari ihtiyaçlarını bile karşılamaktan uzaktı. Bu koşullarda, kapitalizme seçenek olarak düşünülen sosyalizmin temeline üretici güçlerin daha hızlı geliştirilmesinin yerleştirilmiş olması anlaşılabilir.

20. yüzyılın sonunda ise farklı özellikte bir dönem yaşanıyor. İnsanlık tarihinde ilk kez, üretici güçlerin ulaşmış olduğu gelişme seviyesi, insanlığın asgari ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılayabilecek durumdadır. Kapitalizm, üretici güçleri sosyalizmden daha hızlı geliştirmekle birlikte, bu güçlerin ulaşmış olduğu gelişim düzeyini insanlık için kullanamaz.

Kapitalizme karşı olmanın üretici güçlerin daha hızlı geliştirilmesi iddiasıyla ilişkilendirilmesinin dönemi bitmiştir. Kapitalizme karşı olmak için böyle bir ilişki kurulması gerekmiyor. Tersine, bugünün sosyalizm anlayışı, üretim araçlarında özel mülkiyeti kaldırmanın –en azından ciddi olarak kısıtlamanın- yanında, üretim araçlarının kapitalizm koşullarından daha hızlı gelişmesini değil, bu gelişmenin yavaşlatılmasını ve yönünün değiştirilmesinin içermek zorundadır.

Reel sosyalizm kendi üretim tekniğine, üretim örgütlenmesine sahip olamadı, olamazdı da. O, verimlilikte kapitalizmi yakalamak ve geçmek için ondaki en gelişmiş üretim tekniğini ve en son üretim örgütlenmesini almak zorundaydı. Lenin, işçileri özgürleştirmek bir yana, büsbütün köleleştiren Taylorizmi bu nedenle savunmuştu.

Sosyalizm ancak üretici güçleri daha da hızlı geliştirmek çerçevesinden çıktığında kendi üretim tekniği ve örgütlenmesine sahip olabilir. Bunlara sahip olamadığında, reel sosyalizm örneğinde de görüldüğü gibi, iki çeşit kapitalizm arasındaki aşama olmak durumunda kalınır.

REEL SOSYALİZM YAŞAMIŞ MIYDI?

Kapital büyük bir yapıttır. Bu yapıtın büyüklüğünü sağlayan unsurlardan bir tanesi, Marx'ın zamanının kapitalizmi hakkındaki ayrıntılı bilgisidir. O bilgi olmasaydı, Kapital de olmazdı.

Sosyalizmin tarihini çalışmak, o tarihten bugün ve gelecek için sonuçlar çıkarmak isteyenler, önce o tarihi öğrenmek zorundadır.

Reel sosyalizmin tarihi iki nedenle öğrenilmiyor.

Birincisi: Reel sosyalizm hakkında bilinenlerin bir bölümü ilgili devletlerin propagandasıyla karışmıştır, gerçek değildir. Örneğin sosyalist ülkelerde de 1970'li yıllarda yaşanılan görece refahın sağlanmasında kapitalist ülkelerden alınmış yüksek miktarda borcun önemli rolü vardır.

İkincisi: Reel sosyalizm kapitalizme özgü bunalımları yaşamadı, ama onun da "eksik üretim" gibi kendisine özgü bir bunalımı vardı. Kapitalist toplumlarda ekonomik ve politik bunalımın birbiriyle ilişkili ama ayrı olmalarına karşın, sosyalist ülkelerde bu iki bunalım neredeyse tümüyle birliktedir. Bu nedenle ekonomik alandaki bir sorun hızla politik sorun haline dönüşür.

Bunlar, sosyalizm hakkında şimdiye kadar yapılan "her derde deva" propagandasını ortadan kaldıracak gerçeklerdir.

Sosyalizmin tarihini öğrenmek ve sonuçlar çıkarmak yerine, Marx'ı tekrarlamak ve ajitatif bir söylemle nereye kadar gidilebilir? Bunun çürümeye doğru gidiş olduğunu söylemek mümkündür. Çürümenin bir çeşidini, insanların savunduklarına inanmayıp, inanıyor gibi görünmeleri oluşturur.

Reel sosyalizm gerçekten yaşamış mıydı? Onun gerçek tarihini inatla öğrenmek istemiyorsanız, en azından sizin için yaşamamıştı.

Avrupa'da ve Türkiye'de Yazın, Sayı 110, 2006